

LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

A nemzeti kisebbségek (nemzetiségek)
egyenrangúságának példaértékű változatai, modelljei

Az 1956 utáni délkelet-európai demokratizálási
törekvéseket fékező tényezőkről

Az 56-os magyar forradalom, ahogy Ivan Ivanji látta

Kalapis Zoltán és a szellemi honvédelem

A szerb(iai) film és kinematográfia
rövid története

LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

XXXVII. évfolyam, 2007., 2. szám

FORUM KÖNYVKIADÓ, ÚJVIDÉK

KIADJA A FORUM KÖNYVKIADÓ

Fő- és felelős szerkesztő:

Németh Ferenc

A szerkesztőbizottság tagjai:

Fábri Miklós

Fehér Kálmán

Kartag-Ódri Ágnes

Ózer Ágnes

Papp Árpád

Kéziratgondozó:

Simon Teodóra

Kecskés Mária

Tördelőszerkesztő:

Buzás Mihály

Szülőföld Alap
A határon túli magyarok megsegítéséért

nka

Nemzeti Kulturális Alap

E számunk támogatói: a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram

TARTALOM

	<i>Nézőpont</i>	
Tóth Lajos:	A nemzeti kisebbségek (nemzetiségek) egyenrangúságának példaértékű változatai, modelljei	7
	<i>Más szóval</i>	
Major Nándor:	A vég kezdete? (II.)	18
	<i>Visszapillantás</i>	
Vladimir Popin:	Az 1956 utáni délkelet-európai demokratizálási törekvéseket fékező tényezőkről	40
Tomán László:	Az 56-os magyar forradalom, ahogy Ivan Ivanji látta	47
	<i>Műhely</i>	
Mák Ferenc:	Kalapis Zoltán és a szellemi honvédelem	60
	<i>Jelen és múlt</i>	
Balogh István:	A szerb(iai) film és kinematográfia rövid története	88
Csorba Béla:	A nyúl helyett megevett macska	109
Bálint István:	Így látták nyolcvan évvel ezelőtt	116

SADRŽAJ

	<i>Aspekt</i>	
Lajoš Tot:	Ogledne varijante–modeli jednakosti nacionalnih manjina (narodnosti)	7
	<i>Drugim rečima</i>	
Nandor Major:	Početak kraja? (II)	18
	<i>Pogled u prošlost</i>	
Vladimir Popin:	Činioci koji su kočili demokratske tendencije u jugoistočnoj Evropi nakon 1956 godine	40
Laslo Toman:	Mađarska revolucija 1956. godine, u viđenju Ivana Ivanjija	47
	<i>Radionica</i>	
Ferenc Mak:	Zoltan Kalapiš i duhovna odbrana	60
	<i>Sadašnjost i prošlost</i>	
Ištvan Balog:	Kratka istorija srpskog filma i kinematografije . .	88
Bela Čorba:	Umesto zeca pojedena mačka	109
Ištvan Balint:	Tako su to videli pre osamdeset godina	116

CONTENTS

	<i>Point of view</i>	
Lajos Tóth:	The exemplary forms/models of the equality of ethnic minorities	7
	<i>In other words</i>	
Nándor Major:	The beginning of the end? (II)	18
	<i>A glance back</i>	
Vladimir Popin:	On the factors impeding democratisation efforts in south-eastern Europe after 1956	40
László Tomán:	The 1956 Hungarian revolution as seen by Ivan Ivanji	47
	<i>Workshop</i>	
Ferenc Mák:	Zoltán Kalapis and a spiritual home-defence . . .	60
	<i>Present and past</i>	
István Balogh:	The short history of film and cinematography in Serbia	88
Béla Csorba:	A cat eaten instead of a rabbit	109
István Bálint:	As it was seen eighty years ago	116

A NEMZETI KISEBBSÉGEK (NEMZETISÉGEK) EGYENRANGÚSÁGÁNAK PÉLDAÉRTÉKŰ VÁLTOZATAI, MODELLJEI

The exemplary forms/models of the equality of ethnic minorities

A szerző már több évtizede behatóan foglalkozik a nemzeti kisebbségek (nemzetiségek), elsősorban a vajdasági magyarság helyzetével, fennmaradásának és fejlődésének távlataival. Ebben a tanulmányában (munkájában) a számunkra (is) példaértékű három, ill. négy autonómiamodell kialakulását, irányítását és értékes vívmányait elemzi: a finn modellt, Dél-Tirol autonómiáját, az Aland-szigetek önkormányzatát és a távol-keleti Szingapúr igen sajátos állapotait az ott élő nemzetek egyenrangúságának szempontjából. Igen tanulságos ezeknek a modelleknek az összehasonlítása, a bennük kialakult humánus légkör, valamint a lendületes gazdasági fejlődésük. Az egy sorsközösségben élő nemzetek egymáshoz való viszonyát a kölcsönös tisztelet és megbecsülés hatja át, ami nemzeti értékeik ápolásán alapszik.

Mindez tájékozódásul, útmutatásul és serkentésül szolgálhat a vajdasági magyarság autonómia-törekvéseinek valóra váltásában.

Kulcsszavak: kisebbségi jogok, kisebbségpolitika, autonómia – autonómiatörekvések

A KISEBBSÉGI SORS SAJÁTOSSÁGAI

A nemzeti kisebbségek helyzetét az egyes országokban több tényező alakítja ki, határozza meg. Mindenekelőtt történelmi múltjuk (mikor és miképpen kerültek kisebbségi állapotba), a többségi vagy „uralkodó” nemzet hozzájuk való viszonyulása, valamint velük való törődése. A többségi nemzet viszonyulásának legfőbb alakítója és „mozgatója” a velük kapcsolatos beállítottság: Mennyiben tekintik őket egyenrangú embertársaknak, akikhez a békés együttélés és együttműködés írott és íratlan szabályai szerint kellene viszonyulniuk egy fejlődőképes sorsközösség megteremtése céljából? Megnyilvánulhat a rossz szándékkal telített viszonyulás: amikor tehernek, nyűgnek tekintik (érik) a többségiek a kisebbséget, akiktől minél előbb meg kell szabadulniuk, vagy legalábbis számarányuk és befolyásuk csökkentésére akarnak törni. Az efféle álláspontok és magatartásformák mögött rendszerint megrögzött előítéletek húzódnak meg. Kialakulásukban – jó és rossz értelemben egyaránt – fontos tényezőként jut kifejezésre a többségi nemzet műveltségi és erkölcsi szintje, nemzeti hagyománya, szokásai. De ezeket a

folyamatokat, szellemi-lelki vívódásokat befolyásolhatja a nemzeti kisebbségek együttműködési készsége is. Az utóbbi évtizedekben, elsősorban az egyes fejlettebb európai államokban, mind gyakrabban figyeltek fel a nemzeti elmentétekből fakadó konfliktusokra s általában a kisebbségi kérdésre. Ez egyes befolyásosabb kormányokat és nemzetközi szervezeteket tettekre késztetett. Ennek eredményeképpen került be a *kisebbségvédelem*:

- az Egyesült Nemzetek Alapokmányába;
- az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatába;
- az EBESZ keretében született nyilatkozatokba: az 1975-ös Helsinkii Záródokumentumba (1975), a koppenhágai értekezlet záródokumentumába;
- az Európa Tanács által létesített *A regionális vagy kisebbségi nyelvek Európai Chartájába* (1993), amely a kulturális autonómia alapjául szolgálhat (ezt a dokumentumot az ENSZ tagságának többsége máig sem ratifikálta).

Az utóbbi években a kisebbségek védelme az Európai Unión belül is többször került megvitatásra. Álláspontokat, követelményeket fogadtak el, a nemzeti kisebbségek kollektív jogait ez ideig ez a bővülő szerv sem garantálja, viszont kötelezi a tagállamokat ennek a kérdésnek a rendezésére. Hozzáállása esetenként felszínes és lagymatag – egyelőre nem eléggé hatékony. A trianoni békediktátum (1920) mintegy 3 300 000 magyart szakított el az anyaországtól, akik az ún. utódállamokban az elmúlt nyolc és fél évtized alatt megtapasztalták az elnyomatás, a hátrányos megkülönböztetés, a megalázás, jogfosztottság és üldöztetés különböző formáit és fokozatait. Személyenként ezt eltérő módon élték, ill. vészelték át.

Németh László az 1939-ben megjelent *Kisebbségben* című művében a következőket írja: „A kisebbségi lét nem egészen jogfosztott állapot. Létezhetnek rejtettebb, ravaszabb, finomabb módszerek – mögötte hatalmi, kulturális és gazdasági érdekek –, amelyek a saját eljárásait jogosnak és erkölcsösnek, a kisebbségi sorsba kerültek bármely törekvéseit pedig veszedelmesnek, bűnösnek tünteti fel. Szerinte a kisebbségi lét a permanens bizonytalanság életformája. Tartós fennmaradása esetén óhatatlanul lelki és szellemi torzuláshoz vezet. Mindenkit kikezdi, kit tudatában, kit jellemében, kit az idegeiben. Kevesen tudnak makulátlanul ellenállni – mindenki önvizsgálatára volna szükség. Minderre hatással van az anyaország törődése, segítsége, bizalma.

Milyen messzelátó és sok többen nemzetiségű környezetben ma is időszerű jóslatok és figyelmeztetések!

A második világháború utáni évtizedekben a kisebbségben élő magyarság – megtépázva bár és megfogyatkozva – a két világháború közötti és a második világháború végkifejletéhez, valamint az atrocitások és a megtorlások időszakához viszonyítva – többségében fokozatosan jobb helyzetbe került. Az ún. szocializmus időszakában a jogfosztottságot a jogok adagolása váltotta fel. Ebben a titói Jugoszlávia volt a „legbőkezőbb” – az egész ország a testvériség–egység

jelszavától volt hangos –, de még ez is meglehetősen távol állt a kisebbségi jogok teljes értékű szavatolásától, és az elfogadott irányelvek és jogszabályok maradéktalan megvalósításától.

Az 1980-as évek második felében fellángolt szerb nacionalizmus, majd a miloševići korszak fenyegetettségei és jogcsorbítási törekvései tömörülésre, összefogásra készítették a vajdasági magyarságot. 1990 márciusában egy kis bácskai faluban, Doroszlón megalakul a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége. Ez a mind tömegesebbé váló érdekszervezet már 1991-ben sikrasszállt a vajdasági magyarság autonómiájának megvalósításáért, amelynek feltételei a következők:

- a személyi elven alapuló önkormányzat,
- a különleges státusú községek önkéntes társulásával létrejövő területi autonómia, és
- a szórványban élő magyar települések helyi önkormányzatának létrehozásával (1). Ezek és más hasonló autonómiatörekvések a VMDK 1994-es felbomlása után is (az újonnan alakult érdekszervezetek és pártok időnkénti, főleg a képviselő- és helyhatósági választások idején) újra és újra megfogalmazódnak, de megvalósításuktól még mindig távol állunk.

Ebben a harcban az utódállamok közül talán a székely autonómiáért folyó küzdelem (Romániában) áll a legközelebb az „áttöréshez” – a megvalósításhoz.

A tárgyilagos helyzetfelmérést, a valósággal való nyílt és őszinte szembenézést, valamint a tartós, távlatokban is elfogadható megoldást gyakran gátolják egyes politikusok és magas rangú állami tisztségviselők harsány kijelentései, miszerint náluk a nemzeti kisebbségek helyzetét, jogainak szavatolását szinte a tökéletesség fokán oldották meg, a nemzetközi normákkal összhangban, avagy azokat túlhaladva. Nálunk ilyen öndicséretetek nemrég is elhangzottak, miközben átfogó nemzetközi kisebbségvédelmi normarendszer egyelőre még nem is létezik. Az ilyen nyilatkozatokkal a világ közvéleményét – és talán önmagukat is – kívánják félrevezetni, ill. megnyugtatni. A leghangosabb és visszatetszőbb, ha az ilyen dicshimnuszok a kisebbségi politikusok szájából hangzanak el.

Most már valóban eljött az ideje, hogy minden soknemzetiségű országban ezen a téren is tiszta vizet öntsenek a pohárba, és határozottan, sallangmentesen lássanak hozzá a kisebbségek számára elfogadható, fennmaradásukat szavatoló egyenrangúság megvalósításához. Ehhez megbízható támpontul, eligazításul és ösztönzésül szolgálhat az a kisszámú példaértékű megoldási módozat, modell, amelynek tömör bemutatására vállalkoztam.

A FINN MODELL

Mindenekelőtt szükség van *a modell fogalmának* bizonyos fokú tisztázására. A modell mint a rendszer (vagy alrendszer) szerkezeti felépítésének és a részek működési összekapcsolódásának értelmezésében az optimális meg-

oldásra való törekvést, egy lehetséges eszményi állapot kialakítását hordozza magában. A legösszegebb szervezési formák biztosítására irányul, amelyekben az alrendszerek feladatkörei a legkedvezőbb feltételek között valósulnak meg. Tartalmazza a pozitív hagyományokat és tapasztalatokat. *A jövő felé irányul*, és magában hordozza az új követelményekhez és eljárásokhoz való alkalmazkodás, a változás és átalakulás, valamint az önfejlesztés lehetőségeit is, utat nyitva a célszerű újítások előtt, s mindez a folyamatok állandó ellenőrzését és irányítását igényli.

„A modell tárgyának bizonyos alaptulajdonságait tükrözi vissza, és így tulajdonsághordozó, ugyanakkor visszatükröző szerepe van, s következésképp információhordozó is. (2) Esetünkben a gyakorlatban alkalmazható modelltipusról beszélünk.

A TÁRSADALMI ÉS TERMÉSZETI VISZONYOK

Finnország (Svédországgal együtt) jórészt Észak-Európa csücskén terül el. Természeti kincsei igen korlátozottak, éghajlatára az ország középső, de különösen északi részein a hosszú, mínusz 3–14 fokos téli időszak jellemző. Ennek ellenére Finnország fejlettsége és fejlődési üteme több szempontból, így a kisebbségi kérdés megoldásában is példaértékű. Ennek mély gyökerei vannak. 1943-ban, a második világháború fergetegében, tanítóképzős diákként olvastam Kodolányi János *Suomi, a csend országa* című művét. Magával ragadtak leírásai az ott kialakult demokratikus légkörről, a becsületesség, erkölcsösség magas fokáról (a villamosban nem volt jegykezelő, csak egy kassza, amelybe minden utas ellenőrzés nélkül dobta be a feltüntetett viteldíjat), a téli időszakban sítalpakon száguldozó vándor vagy utazó tanítókról, akik eljutottak az ország legtávolabbi településére is, hogy elejét vegyék az írástudatlanság felbukkanásának. A finnek 1917-ben váltak függetlenné, ekkor szabadultak meg az orosz cári birodalom elnyomása alól, és a második világháború befejeztével az imperialista Szovjetunió nagy területeket szakított le Finnországból (Karjalát és más területeket). A finnek tehát a történelem folyamán átéltek az elnyomatás és nyomorgatás különböző formáit. Finnország területén az ötmillió lélekszámú svédeken kívül más kis létszámú nemzetiségek is élnek (számik, tatárok, oroszok). Jogaikat és életterületüket, az emberi jogok maradéktalan tiszteletben tartásából kiindulva, az egyenlőség, egyenrangúság és a kölcsönös megbecsülés elvére alapozzák. Az alkotmányban és a törvényekben szavatolt jogok nem valamiféle „kirakatpolitika” termékei, hanem a békés együttélés őszinte szándékát és szellemét tükrözik. Biztosítják nemzeti azonosságtudatuk, anyanyelvük, hagyományaik, nemzeti értékeik megőrzését, és óvják őket az asszimilációtól, és attól, hogy másodrendű polgárokká váljanak (3).

Elsősorban *anyanyelvhasználati és -védelmi jogaikat* emelem ki. Már a finn alkotmányban is *a második hazai nyelv* szabad, széles körű használatát szavatolják. Ez jut kifejezésre a következő esetekben: (4)

– az anyanyelvű oktatás biztosításában az óvodától az egyetemig: Turkuban önálló svéd egyetem működik, és sok szakterületen megszervezik a svéd nyelvű felsőfokú oktatást; az oktatás alsóbb fokozatain is különálló svéd oktatási intézmények működnek;

– a közélet területein, a közigazgatásban, a kétnyelvű feliratokban, a közérdekű tudósításokban, a reklámokban, a hivatalokban;

– a törvényhozásban, a bíróságokon, a rendfenntartó erők munkájában, a közlekedésben, az egészségügyben, a művelődésben – úgyszólván az élet, az emberi kapcsolatok minden területén.

Sok közép-európai, délkelet-európai és kelet-európai személy számára, aki nem eléggé tájékozott az ottani állapotok terén, különösen meglepőnek tűnhet, hogy Finnország hadseregében létezik svéd zászlóalj, svéd vezényszóval, és a kormányban a hadügyi tárca a svéd kisebbség számára van fenntartva. Sőt az sem meglepő, ha a kormány alelnöke vagy elnöke egy-egy időszakban svéd nemzetiségű.

A felsorolt irányelvek és jogi szabályzatok megvalósítását a következő (kiegészítő) intézkedésekkel és a szükséges feltételek szavatolásával segítik elő.

– a tárgyi és személyi feltételek maradéktalan biztosításával;

– a pozitív diszkrimináció alkalmazásával a felsőfokú oktatás terén;

– a finn tanulók a kilencosztályos általános iskola harmadik osztályától kezdve második kötelező idegen nyelvként tanulják a svéd nyelvet, ugyanakkor a svéd ajkú tanulók választható idegen nyelvként tanulják a finn nyelvet;

– a kétnyelvű közigazgatási területeken, amelyekben a svédek a lakosság legalább 8 százalékát alkotják, az állami tisztviselőket kötelezik a svéd nyelvű államvizsgára, és a két nyelven beszélő hivatalnokok fizetéspótlásban részesülnek. (5) Mindez együttvéve *jóval túlhaladja* a kulturális autonómia határait. Természetesen a kisebbségi jogok ilyen bőkezű és következetes biztosítása Finnországban sem jelenti azt, hogy helyzetük minden szempontból tökéletes, szinte felülmúlhatatlan, hiszen az ember, aki ezeket a jogszabályokat alkotta és végrehajtja, maga sem tökéletes, bár a társadalom nevelő hatását itt sem szabad figyelmen kívül hagyni. A fejlődő, tökéletesedő állapotok közepette az ember vagy az emberek többsége is fejlődik, tökéletesedik, lerázva, kiiktatva magából a más nemzetek, etnikai csoportok iránt esetleg még benne lakozó előítéleteket, negatív töltésű sztereotípiákat. A nemzeti kisebbségek elégedettségének, viszonyainak legfőbb fokmérője, hogy *mennyiben érzik hazájuknak azt az országot, amelyben élnek*. Mi csak feltételezhetjük, hogy a finnországi svédek és más nemzetiségek többsége erre a kérdésre pozitív választ adna.

AZ ALAND-SZIGETEK ÖNKORMÁNYZATA

Ez a szigetcsoport a Bolleni-öböl déli részén terül el, Finnország és Svédország között (közelebb a finn partokhoz). Szigeteinek sokasága közül mindössze nyolcvan gyéren lakott terület. Lakosságának lélekszáma alig haladja meg a húszezret. 1993-ban lépett hatályba az új alandi önkormányzati törvény, amely *területi autonómiát* szavatol e szigetcsoportnak Finnország kereteiben. Számunkra érdekes és tanulságos lehet az ezáltal szavatolt jogok áttekintése.

Az alandi autonómia legfőbb szerve a harminc főből álló *Tartományi Parlament*. Legfőbb végrehajtó szerve a héttagú *Tartományi Kormány*, melynek egy száz főből álló tartományi önkormányzati apparátus áll rendelkezésére. Főosztályai jelzik, milyen területeken érvényesül a szigetek önállósága; az igazgatási, pénzügyi, szociális és egészségügyi, oktatási és kulturális, az ipari-gazdasági (mezőgazdasági, erdészeti, halászati területeken) és a kommunikáció (közlekedési, távközlési, postaügyi) kérdésében. Ezekre a területekre (ágazatokra) vonatkozóan a szigeteknek törvényhozói jogköre is van.

Az anyaországgal való kapcsolatot és annak bizonyos területekre kiterjedő ellenőrző és egyeztető feladatkörét a következő szervek látják el:

- a tartományi elöljáró mint az államfő (köztársasági elnök) személyes képviselője,
- a finn parlament és a finn kormány,
- a Tartományi Igazgatási Tanács.

Az igazságszolgáltatás a törvényhozástól kezdve – jórészt a tartományi önkormányzat hatáskörébe tartozik. Ami az állami szimbólumokat illeti, a tartománynak saját zászlaja van.

Tényleges függetlenségük elsősorban *a költségvetési önállóságon alapul*. A befizetett adókat és illetékeket önállóan használják fel, sőt Finnország anyagi támogatására is számíthatnak.

A tartományi állampolgársággal rendelkező ifjaknak joguk van arra is, hogy a katonai szolgálatot a komp- vagy világítótorony-hálózatnál, ill. más civil szervezetben végzett szolgálattal váltsák fel.

Az állami iskolákban az oktatás nyelve a svéd, a finn nyelvet csak a községek hozzájárulásával lehet tanítani. Tehát az önkormányzatiság elve a társadalmi élet minden területén érvényesül, és a szigetekeken élő kisszámú finnel szemben is következetesen alkalmazzák.

Az Aland-szigetek ilyen nagyfokú önállóságának (önkormányzatának) legfőbb záloga az egymás megértésén és az együttműködésen alapuló svéd–finn viszony.

DÉL-TIROL AUTONÓMIÁJA (6)

Az Olaszországhoz tartozó Dél-Tirol autonómiája több évtizedes küzdelem eredményeként jött létre, melyet időnként robbantások és merényletek is „tarkítottak” az 1960-as évek elején. Ezt a 7400 km nagyságú, félmilliónyi lakosú területet 1919-ben csatolták Olaszországhoz. Lakosságának 2/3-a (64%-a) német anyanyelvű, egynegyedük (25%) olasz, 4%-uk ladin.

Engedve a nyomásnak, a mind erőteljesebb követeléseknek, az olasz parlament 1972-ben életbe léptette az új autonómiastatútumot, amely kimondja, hogy Trentino–Dél-Tirol egy és oszthatatlan az Olasz Köztársaság politikai egységén belül, az alkotmány alapelveinek és a jelen statútumának megfelelően, jogi személyiséggel rendelkező autonóm régióként létesül... A régióban minden nyelvcsoport tagjai jogegyenlőséget élveznek, mindegyikük etnikai és kulturális sajátossága védelemben részesül. (5) Ezzel azonban a többséget alkotó német lakosság nem volt elégedett. Tovább folytatta a harcot a teljes jogkörű területi autonómiáért – politikai és diplomáciai eszközökkel. A harc sikerrel járt *a statútum 1992. évi véglegesítésével*. Ugyanebben az évben az ENSZ kimondja, hogy a dél-tiroli kérdés törölhető a függő kérdések sorából. Ezáltal megvalósult a német és ladin népcsoport védelme, sőt annál is több: *jogegyenlősége*.

AZ AUTONÓMIA LEGFŐBB IRÁNYÍTÓ SZERVEI (6)

A Regionális Tanács

Ez a 70 tagú testület Bolzano és Trieszt tartományo Parlamentjének választott képviselőiből áll. Mindkét provincia 3-3 szenátort küld a római parlamentbe. Legfőbb feladatköre az autonómia keretein belüli *törvényhozás* és a regionális kormány munkájának követése. 1992-ben dél-tiroli szekció létesült – törvényhozási rendelkezéssel – a tartományi bíróságnál és a fiatalkorúak bíróságánál.

A Végrehajtó Bizottság

A regionális végrehajtó hatalom központi szerve. Legfőbb feladatköre a törvények végrehajtása, ill. a regionális törvények kezdeményezése. A VB elnöke képviseli a régiót, kihirdeti a régió törvényeit és rendeleteit, a központi kormány utasításai szerint irányítja az államigazgatást. Ő nevezi ki az állami tisztviselőket, szigorúan ragaszkodva a lakosság etnikai arányainak tiszteletben tartásához.

Dél-Tirolban egy összhangzatos „vegyületben” egymást kiegészítve valósul meg az autonómia három típusa. A területi, a kulturális és a helyi önkormányzat. Alapja *mindhárom nyelv használatának teljes egyenrangúsága*:

– a közigazgatásban (a második nyelv ismeretéért és használatáért külön pótlék jár), a foglalkoztatásban, a vezetői állások betöltésében;

– a közoktatásban: az önálló német és olasz tannyelvű iskolákban kötelező a másik nyelv (nem anyanyelv) oktatása; a túlnyomórészt ladinok által lakott településeken az iskolák különleges programok (tantervek) alapján működnek, felölelve anyanyelvük ápolását is;

– a tömegtájékoztató terén a német nyelvű sajtótermékeket pótolja a németországi, az osztrák és a svájci média;

– a közéletben, a bíróságokon, az egészségügyben, a művelődésben.

Az anyaországgal megvalósított szabad érintkezés és együttműködés különösen a dél-tiroli német anyanyelvűek számára jelent nagy előnyt. A Bolzanói Európai Akadémia 1997 óta két tannyelvű (olasz és német) egyetemre fejlődött ki. 2003-ig már négy egyetemi karon (két városban) német nyelven is megszervezték az oktatást, és ez a német ajkú hallgatók létszámának növekedéséhez vezetett. Emellett előttük nyitva állnak az osztrák és a német egyetemek is.

Igen széles körű kapcsolat alakult ki a dél-tiroli és az osztrák művelődési egyesületek és intézmények között, Ausztria elég bőkezűen segíti dél-tiroli nemzettársait, s ezzel hozzájárul nemzeti azonosságtudatuk erősítéséhez.

Külön kiemelem, hogy a dél-tiroli autonóm tartomány Olaszország *leggyorsabban fejlődő tartománya*, mindez jórészt a megtermelt javak szabad értékesítésének és az állami bevételek helyes, arányos elosztásának (is) köszönhető. Az olasz kormánynak nincs módja és szándéka, hogy ezt a tartományt kizsákmányolja, fejlődésében gátolja. Ellenkezőleg: a fejlődés szempontjából is példaértékűvé vált az országok belül is.

Természetesen itt sem minden arany, ami fénylik, időnként és helyenként akadnak megoldásra váró kérdések a nemzetek közti együttélésben. Ezeket a békés együttélésre, a toleranciára való neveléssel és az egyenrangúság elvének még következetesebb betartásával lehet tökéletesebben megoldani. Amit eddig ezen a téren elértek, megvalósítottak, kellő garanciát jelent, és széles lehetőséget ad minden ott élő nemzet számára *a fennmaradásra, a fejlődésre, a teljes kibontakozásra*.

Kívánatos volna, hogy az ENSZ és az Európai Unió vezető köreiben az ilyen példaértékű mélyreható változásra éberrel odafigyeljenek.

EGY ÁZSIAI MODELL – SZINGAPÚR (7–8)

Etnikai jellegű ellentétek, konfliktusok nemcsak Európában fordulnak elő, hanem a világ más tájain is, bár egyes országokban inkább a vallási ellentétek kiéleződése képezi a súlyosabb problémát.

Számunkra érdekes és tanulságos lehet, miképpen igyekeznek elejét venni az etnikai konfliktusoknak egy távol-keleti városállamban. A Szingapúri Köztársaság a Maláj-félszigettől délre, a Csendes-óceán partján fekszik, egy nagy szigeten, melyet 73 kisebb sziget övez. Területük összesen 785 km². Csak egy

szélességi fokkal van északabbra az egyenlítőnél. Valamikor a sziget nagy részét őserdő és mocsár fedte. Manapság a világ egyik legnagyobb kikötője és kereskedelmi központja. Bámulatos fejlődését jórészt az 1819-es angol intervenció széles látókörű vezetője, *Sir Stanford Raffles* indította el, de ehhez hozzájárult a Szezei-csatorna 1869-es megnyitása is. Rafflesre ott manapság is kegyelettel és hálával emlékeznek. 4,3 milliós lakosságának 77%-a kínai, 14%-a maláj és 7,9%-a indiai származású. Alkotmányuk szerint négy egyenrangú államnyelvet ismernek el: a malájit, a mandarint, a tamilt és az angolt mint az adminisztráció nyelvét.

A nemzeti egyenrangúság szavatolása és a tolerancia szelleme példaértékűvé emeli Szingapúrt a világ műveltebb közvéleménye előtt. A bölcs állami vezetőknek köszönhetően elsősorban a törvényhozás szavatolja az ott élő nemzetek és etnikai csoportok *egyenlőségét és nyelvhasználatuk egyenrangúságát*:

- a közéletben, az államigazgatásban, a bíróságokon,
- az oktatásban és művelődésben, valamint
- az élet és az emberi tevékenység minden más területén.

A társadalmi életet, a művészeteket, az építkezést, a vallási és állami ünnepeket, a népszokásokat a békés együttélés és kölcsönös megértés légköre hatja át. Ezt táplálják, és szerencsésen egészítik ki az állam intézkedései és esetleges szankciói. Az etnikai jellegű kilengések legenyhébb formáit is szigorúan büntetik. Szingapúrban a rend, a fegyelem és a tisztaság vált uralkodóvá, és megőrzése szokásrenddé.

Minden etnikai csoportnak van kulturális központja vagy központjai, amelyek zökkenőmentesen működnek egymás mellett, kölcsönösen megbecsülve egymás művészi alkotásait.

Mindehhez komoly és szilárd táptalajt nyújt a fejlett és továbbra is gyorsan fejlődő gazdaság, a magas életszínvonal (2004-ben az egy főre eső GDP 27 000 dollárt tett ki), a teljes foglalkoztatottság és a jól működő, színvonalas oktatási rendszer. Nagy súlyt helyeznek a természetvédelemre, a légszennyeződés csökkentésére. Ennek érdekében a gyárakat gyakran a környező szigetekre telepítik át, ami az ésszerűség és a felelősségérzet magas fokú megnyilvánulásáról tanúskodik. Az egészségvédelemre jellemző az alkohol- és dohánytermékek importálásának korlátozása. A kábítószer forgalmazásáért és terjesztéséért akár halálbüntetést is kiróhatnak. Úgyszintén éberrel figyelnek *a közélet tisztaságára*, ami a megvesztegetés, a bűnözés és csalás elleni harcban is kifejezésre jut.

A legkorszerűbb, a technika legújabb vívmányait tükröző építmények mellett igyekeznek megőrizni a régi, nemzeti jellegű városrészeket és a vallási, szakrális alkotásokat. Nagy művészeti központjuk az Esplanade, amelyben évente három művészeti fesztivált rendeznek, kínait, malájit és indiait, 1500 előadást tartanak ezeken a nyelveken, valamint angol nyelven. Így ez a monumentális épület a valódi multikulturalizmus mintapéldánya.

Következtetésképpen és tanulságul megállapíthatjuk, hogy ez a mocsaras vidékből kinőtt, virágzó városállam a nemzetek közötti megértés, megbecsülés és empátia mintaképvé vált. Ez serkenti és fokozza benne az összetartást, az alkotóerőt és a lendületes fejlődést.

Mi, közép-délkelet-európaiak ennek fényében, ámulva és ábrándozva tehetjük fel magunknak a kérdést: *Mi ez, utópia vagy valóság?* Mikor jutunk el mi is a tolerancia és a gyümölcsöző együttélés ilyen magas, de korántsem makulátlan fokára?

UTÓSZÓ

A nemzeti kisebbségek helyzetének és az egymás mellett élő etnikai csoportok egyenrangúságának három, illetve négy példaértékű, fejlődési távlatokat feltáró formáját (modelljét) igyekeztem ebben a tanulmányban minél tárgyilagosabban és lényegbevágóan bemutatni. Sok közös vonás és törekvés fedezhető fel bennük. Autonómiájuk létrehozásának egyik fő célja a lakosság etnikai összetétele megváltoztatásának, az asszimilációnak a megakadályozása, valamint a nemzetiségük szabad fejlődésének szavatolása. Ehhez szükség volt a kisebbségek részarányos részvételére a döntéshozatalban. Ugyanakkor az is szembeűnő, hogy miképpen alkalmazkodtak az adott feltételekhez és használták ki a kínálkozó lehetőségeket, a belső és külső támpontokat – optimális megoldásokra törekedve – az autonómia létrehozásában. Kellő súlyt helyeztek a gazdasági alap megteremtésére, a gazdasági és szellemi kibontakozásra. Minden többnemzetiségű közösség számára tanulságul szolgálhat, hogy a nemzeti egyenrangúság, a kölcsönös bizalom, a tolerancia milyen *önfejlesztő erővé válhat* az élet, az alkotás minden területén. Különösen, ha a törvényesség, a törvény előtti egyenlőség, az esélyegyenlőség, az erkölcsi normák betartása is a társadalmi-gazdasági fejlődés alappillérvé válik. Arra is bizonyítékkal szolgál, hogy sokkal kellemesebb és emberibb békében és nyugalomban élni egymás mellett, mintsem egymást lenézve, gátolva, becsmérelve, elhatárolódva egymástól, vetélytársat látva egymásban.

Ha megvan a jóakarát, sokat lehet egymástól tanulni. A közös érdekek és célok eléréséhez együttműködési készségre és hajlandóságra van szükség, mindez gyümölcsöző partnerséghez vezethet.

Vajon ezek a világ minden részén megszívlelendő tanulságok és pozitív példák eljutnak-e a hazai és a világpolitika irányítóihoz? Befogadásra találnak-e a politikusoknál, diplomatáknál, a közvéleményt formáló médiánál, a szellemi élet kimagasló személyiségeinél és a legközvetlenebbül érintett nemzeti kisebbségek képviselőinél, szervezeteinél?

FORRÁSMUNKÁK

1. Tóth Lajos: Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig. Szabadka, Életjel, 1994, 130–131. o.
2. Pálvölgyi Lajos: A modellezés lehetőségei a pedagógiában. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981, 48–51. o.
3. Kisebbségek Finnországban. Suomi-Unkari, 1998, 6–8. o.
4. Hódi Sándor: Önmagunk vállalása – A finn modell. VMDK, Ada, 1991, 73–76. o.
5. Az Åland-szigetek önkormányzata. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1994.
6. Dr. Csapó József: Autonómiák és autonómiakoncepciók – Olaszországi Dél-Tirol autonómiaja. Szeged, Nemzetközi Jogi Kisebbségvédelem, 2003, 150–160. o.
7. Illés Endre: Igézet. Magvető, 1982
8. Internet: <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/sn.html>
<http://azsia.net/kanti/Singapore/szingapurmain.htm>
<http://szingapur.lap.hu/>
<http://www.gov.sg/>
<http://www.singstat.gov.sg/>

LAJOS TÓTH: THE EXEMPLARY FORMS/MODELS OF THE EQUALITY OF ETHNIC MINORITIES

The author has been studying the situation, and chances of survival and development of ethnic minorities, especially those of Hungarians in Vojvodina, for years. In this paper, he analyses the development, government and valuable achievements of the four models of autonomy which may serve as an example for (among others) Hungarians living in Vojvodina. The four models are: the Finnish model, the autonomy of South Tyrol, the self-government of the Åland Islands and the rather unique situation in Singapore. The author focuses on these models from the point of view of the different nationalities living in the regions in question. The comparison of these models is very informative, and reveals the humane atmosphere and high-paced economic development that these regions enjoy. The relationship between the different nationalities living together is characterised by mutual respect and esteem, and this is based on fostering their own national values.

All this may serve as useful information and guidance, and accelerate the efforts of Hungarians in Vojvodina on the road to autonomy.

Key words: minority rights, minority policy, autonomy, efforts to achieve autonomy